

Активно розвивалася українська дитяча література на західноукраїнських землях, де виходили такі періодичні видання: «Світ дитини», «Дзвіночок», «Українська ластівка» та ін. Всі вони мали яскраво виражену національно-патріотичну спрямованість, користувалися великою популярністю і розповсюджувалися не лише на західноукраїнських землях, а й у діаспорі, зокрема у США, Канаді, Румунії, Чехословаччині. Прикметна ознака цих видань – наявність творів релігійної тематики. Флагманом видання книг для дітей на Західній Україні було видавництво «Світ дитини».

В. В. Олійник

Українознавчий компонент в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти Подільської губернії (1917–1921)

Нині в ході реформування загальної середньої освіти в умовах глобалізації й євроінтеграції важливим є впровадження українознавчого компонента в освітній процес закладів загальної середньої освіти. Про це йдеться у нормативних документах: Концепції середньої загальноосвітньої школи України Національної академії педагогічних наук України (2016), Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років (2016), Концепції Нової української школи (2016), Законі України «Про освіту» (2017) та ін.

З огляду на вищесказане доцільним буде проаналізувати період, коли українські уряди в 1917–1921 рр. проводили українізацію закладів загальної середньої освіти.

До питання вивчення українознавчого компонента в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти України у визначених хронологічних межах більшою чи меншою мірою у своїх працях звертаються сучасні історики педагогіки й історики Л. Березівська, Н. Гупан, О. Завальнюк, М. Кукурудзяк, М. Собчинська, О. Сухомлинська, Ю. Телячий та ін. [1; 2; 4; 5; 6; 10; 11; 12; 13; 14]. Проблеми реформування загальної середньої освіти на національних засадах досліджує Л. Березівська, що відображено в низці праць [3; 7; 8; 9; 10].

Зазначимо, що з початком 1917/18 н. р. почалась широка українізація початкових шкіл. Наприклад, у Волинській і Подільській губерніях у 1917 р. було українізовано і взято на державне утримання відповідно 31 і 37 нижчих початкових шкіл. У 1918/19 н. р. було відкрито громадами школи для першокласників у подільських селах Мазурівка, Заньківці, Тростянци, Михайлівка, Шуньків [19].

Відповідно до наказу МНО від 5 вересня 1919 р. хлоп'ячу російську школу в Кам'янці-Подільському об'єднали з українською гімназією ім. Степана Руданського. Об'єднана гімназія стала називатись Кам'янецька державна українська гімназія ім. Степана Руданського [19].

У серпні 1918 р. було видано урядовий закон про обов'язкове вивчення в усіх середніх комерційних, як і інших професійних, школах української мови і літератури, історії та географії України. У 1919 р. міністр освіти І. Огієнко постановив: збільшити кількість годин, відведених на українську мову в

випускних класах за рахунок зменшення з інших предметів; учителям випускних класів ознайомити учнів з українською термінологією та підручниками конкретно з предметів; вживати на лекціях українську мову [15; 16; 17].

У серпні 1919 р. МНО організовувало українські бібліотеки при середніх школах усіх типів. Робилася закупівля українських книжок, підручників і всього шкільного приладдя, друкованого українською мовою. Так, Кам'янець-Подільська українська гімназія ім. Степана Руданського до липня 1920 р. придбала 125 українських книжок [18; 19].

Підкреслимо, перед українською школою стояли важливі завдання: сприяти гармонійному розвитку всіх сил і здібностей учнів; розвивати в них активність щодо придбання знань і уміння користуватися набутими знаннями; виховувати повагу до рідного краю.

Отже, у закладах загальної середньої освіти Подільської губернії в 1917–1921 рр. поступово впроваджувався українознавчий компонент у зміст освіти і виховання, що сприяло формуванню в школярів національних якостей.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Ідея національно-патріотичного виховання школярів у добу Української революції: за матеріалами журналу «Вільна українська школа (1917–1920)» / Л. Д. Березівська // Рідна шк. – 2016. – Т. 1, № 1033. – С. 57–62.
2. Березівська Л. Д. Колекція журналу «Вільна українська школа (1917–1920)» як джерело мікроісторії освіти України / Л. Д. Березівська // Історико-педагогічний альманах / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини [та ін.]. – Умань, 2016. – Вип. 1. – № 22. – С. 4–9.
3. Березівська Л. Д. Проблема реформування системи освіти в Україні на сторінках журналу «Вільна українська школа (1917–1920)» / Л. Д. Березівська // Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини. – Київ, 2002. – Спец. вип.: До витоків становлення української педагогічної науки. – С. 51–55.
4. Березівська Л. Д. Проблеми освіти та виховання в діяльності київських просвітницьких товариств (друга половина XIX – початок XX ст.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Березівська Лариса Дмитрівна. – Київ, 1998. – 212 арк.
5. Березівська Л. Д. Проект єдиної школи в Україні про дванадцятирічну загальну середню освіту (1917–1920) / Л. Д. Березівська // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України. – 2017. – № 1. – С. 77–84.
6. Березівська Л. Д. Проект єдиної школи в Україні про дванадцятирічну загальну середню освіту (1917–1921) / Л. Д. Березівська // Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921) : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]. – Київ, 2017. – С. 6–7
7. Березівська Л. Д. Реформа шкільної освіти в добу Центральної Ради як перший національний досвід / Лариса Березівська // Шлях освіти. – 2006. – № 2. – С. 40–46.
8. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в період гетьманату П. Скоропадського (29 квітня – 13 грудня 1918) / Л. Д. Березівська // Історико-педагогічний альманах / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини [та ін.]. – Умань, 2006. – Вип. 2. – С. 15–32.
9. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в період Української національно-демократичної революції (1917–1920): історіографія питання / Л. Д. Березівська // Обрії. – 2011. – № 2. – С. 10–12.
10. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX ст.: історіографія питання / Л. Д. Березівська // Історико-педагогічний альманах / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини [та ін.]. – Умань, 2009. – Вип. 10 – С. 15–28.
11. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки / Н. М. Гупан. – Київ : А.П.Н., 2002. – 224 с.

12. Завальнюк О. М. Будівництво української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917–1920) / О. М. Завальнюк, Ю. В. Телячий. – Кам'янець-Подільський : Абетка НОВА, 2001. – 212 с.
13. Кукурудзяк М. Г. З історії національної школи і педагогічної думки в Українській Народній Республіці / М. Г. Кукурудзяк, М. М. Собчинська. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 1997. – 175 с.
14. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Кн. 1. X–XIX ст. / за ред. О. В. Сухомлинської. – Київ : Либідь, 2005. – 621 с.
15. ЦДАВО України. – Ф. 2581. Народне міністерство освіти УНР (1917–1918). – Оп. 1. – Спр. 1. Протоколи шкільної ради при міністерстві, 17 липня 1917 р. – 24 квітня 1918 р. – 153 арк.
16. ЦДАВО України. – Ф. 2581. Народне міністерство освіти УНР (1917–1918). – Оп. 1. – Спр. 14. Листування, 17 липня 1917 р. – 24 квітня 1918 р. – Арк. 53.
17. ЦДАВО України. – Ф. 2201. Міністерство освіти Української держави (1917–1920). – Оп. 1. – Спр. 12. Обіжники Генерального секретаря освітніх справ про організацію роботи в школах України; тимчасовий закон про управління шкільними справами на Україні (25 липня 1917 – 10 грудня 1918). – 171 арк.
18. ЦДАВО України. – Ф. 2201. Міністерство освіти Української держави (1917–1920 рр.). – Оп. 1. – Спр. 399. Обіжники Міністерства народної освіти про організацію роботи середніх шкіл, 1917–1918 рр. – 88 арк.
19. Державний архів Хмельницької області. – Ф. Р.-5. Постанови Подільського губвиконкому (1927–1928). – Оп. 1. – Спр. 503. – 95 арк.

І. О. Орищенко

Викладання курсу історії України за підручником О. Я. Єфименко крізь призму регіоналістики

На сьогодні, в умовах масштабного реформування освітньої системи, важливим є вивчення здобутків та прорахунків реформ освіти, а також досвіду педагогів та освітян 1917–1921 рр. У фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зберігається «Початковий підручник українсько-московської історії для шкіл народніх», написаний Олександром Яківною Єфименко (1848–1918), етнографом і дослідницею історії українських земель, народного побуту та звичаїв.

До цієї проблематики неодноразово зверталися дослідники. Актуальні питання реформування освіти зазначеного періоду висвітлено у статтях Л. Березівської [1–5], В. Купрійчука. Особливості створення підручників для українських шкіл досліджували В. Калабська та І. Лебідь. До біографії подружжя Єфименків звертаються Я. Сурман, Г. Старикова, А. Капеллер.

О. Я. Єфименко народилася 30 травня 1848 р. в с. Варзуги Кольського повіту Архангельської губернії. Закінчила жіночу гімназію в Архангельську, вчителювала у м. Холмогори Архангельської губернії, де і познайомилася зі своїм чоловіком – П. С. Єфименком. Українець за походженням, етнограф, був відправлений у заслання за участь у студентському русі, де продовжив зібрання і обробку етнографічного матеріалу, друкував праці, присвячені побуту та звичаям населення півночі Росії і зумів зацікавити науковою діяльністю Олександром Яківну. У 1877 р. подружжя переїхало до України. О. Я. Єфименко співпрацювала з Імператорським російським географічним товариством, Харківським історико-філологічним товариством, Харківським